O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

“REAL IQTISODIYOT” KAFEDRASI

“Xizmatlar sohasida tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirishning zamonaviy texnologiyalari”

xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

MATERIALLARI TO‘PLAMI

2025-yil 25-mart

II bo‘lim

SAMARQAND-2025

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

“REAL IQTISODIYOT” KAFEDRASI

“Xizmatlar sohasida tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirishning zamonaviy texnologiyalari”

xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

MATERIALLARI TO‘PLAMI

2025-yil 25-mart

II bo‘lim

SAMARQAND-2025

UO‘K: 338.46
X 59
KBK: 65.9(2)30

Xizmatlar sohasida tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirishning zamonaviy texnologiyalari // xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 2025-yil 25-mart. Samarqand, SamISI, 2025. – 344 bet.

To‘plovchi va nashrga tayyorlovchi:
Z.S.Artikov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent.

Nashr uchun mas’ullar:
D.X.Aslanova – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor;
G.M.Shadiyeva – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;
B.A.Abdukarimov – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent;
T.S.Sharipov – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent;
Sh.O.Quvandiqov – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;
Sh.A.Sultonov – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent;
R.J.Qurbonova – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent;
U.N.Nurmorodov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent;
Z.I.Abdullayeva – iqtisod fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent v.b.;
B.O.Do‘stmatov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent;
A.P.Xazratov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent;
L.U.Maxmudov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent;
Z.K.Raximov – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent v.b.;

Sahifalovchilar:
M.E.Erdonov – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi assistenti
Sh.N.Mirzayeva – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi assistenti
S.B.Iskandarov – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi assistenti
A.I.Asrorov – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi assistenti
V.A.Fozilov – SamISI “Real iqtisodiyot” kafedrasi assistenti

4. Vial, G. (2019). Raqamli transformatsiyani tushunish: Tahlil va tadqiqot dasturi. Strategik axborot tizimlari jurnali, 28(2), 118-144. [DOI: 10.1016/j.jsis.2019.01.003]

5. Xu, M., David, J. M., & Kim, S. H. (2018). To‘rtinchi sanoat inqilobi: Imkoniyatlar va muammolar. Xalqaro moliyaviy tadqiqotlar jurnali, 9(2), 90-95. [DOI: 10.5430/ijfr.v9n2p90]

6. Huang, M. H., & Rust, R. T. (2021). Sun’iy intellekt xizmatlar sohasida qanday rol o‘ynaydi? Marketing ilmiy jurnali, 40(1), 20-35. [DOI: 10.1177/0022242920957349]

Hisobot va statistik manbalar

7. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli Texnologiyalar Vazirligi. (2023). “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi.

8. Jahon Banki. (2022). O‘zbekistonda xizmatlar sohasining raqamli transformatsiyasi bo‘yicha tahliliy hisobot.

9. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). (2021). Kelajak mehnati va raqamli iqtisodiyot.

SUG’URTA KORXONALARIDA XARAJATLAR HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

TDIU SF mustaqil tadqiqotchisi – Raximov X.A.

Annotatsiya: Ushbu maqolada sug’urta korxonalarida xarajatlar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalasi ko'rib chiqiladi. Sug’urta korxonalarida xarajatlar hisobini takomillashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish muhimligini asoslash maqsadida ilmiy yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalar tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: sug’urta, xizmatlar, xalqaro standart, xarajat, buxgalteriya hisobi.

Аннотация: В статье рассматривается вопрос совершенствования учета затрат в страховых компаниях на основе международных стандартов. Проанализированы научные подходы и современные технологии для обоснования важности совершенствования учета затрат в страховых компаниях и адаптации его к международным стандартам.

Ключевые слова: страхование, услуги, международный стандарт, стоимость, учет.

Abstract: This article examines the issue of improving cost accounting in insurance companies based on international standards. In order to justify the importance of improving cost accounting in insurance companies and adapting it to international standards, scientific approaches and modern technologies are analyzed.

Keywords: insurance, services, international standard, cost, accounting.

Bugungi globallashuv davrida sug‘urta sohasining samaradorligi va barqarorligini ta’minlash uchun xalqaro standartlarga muvofiq faoliyat yuritish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Sug‘urta korxonalarining moliyaviy holatini to‘g‘ri baholash, ularning xarajatlarini aniq aks ettirish va hisobga olish uslublarini takomillashtirish sug‘urta bozorining ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, sug‘urta kompaniyalari xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) rioya qilgan holda, o‘z xarajatlarini tan olish va baholash jarayonlarini takomillashtirishga e’tibor qaratishlari lozim.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, sug‘urta kompaniyalari uchun xarajatlarni aniq va shaffof hisobga olish mexanizmlarining mavjudligi investorlar, manfaatdor tomonlar va tartibga soluvchi organlar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, sug‘urta xizmatlari bozori ishtirokchilari uchun aniq hisobot yuritish va moliyaviy barqarorlikni ta’minlash maqsadida xalqaro moliyaviy hisobot standartlaridan foydalanish tobora kengayib bormoqda. Ushbu standartlar sug‘urta kompaniyalari tomonidan xarajatlarni to‘g‘ri baholash, ularning iqtisodiy asosliligini ta’minlash hamda moliyaviy holatni xolisona yoritishga xizmat qiladi.

Sug‘urta kompaniyalari faoliyatining asosiy tarkibiy qismi bo‘lgan xarajatlarni tan olish va baholash masalasi turli mamlakatlarda turlicha hal etiladi. Ayrim davlatlarda bu jarayon mahalliy buxgalteriya standartlari asosida yuritilsa, boshqalarida xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga moslashtirilgan tizim joriy etilgan. Xususan, IFRS 17 – “Sug‘urta shartnomalari” standarti 2023-yildan boshlab joriy etilgan bo‘lib, u sug‘urta kompaniyalari uchun xarajatlarni tan olish, baholash va aks ettirish borasida yangi yondashuvlarni taklif etadi. Ushbu standart sug‘urta shartnomalarining moliyaviy natijalarini aniq aks ettirishga qaratilgan bo‘lib, kompaniyalarga hisob-kitoblarni shaffof va ishonchli olib borish imkonini beradi.

Sug‘urta kompaniyalari xarajatlarini baholash va tan olish masalasida asosiy muammolardan biri hisobga olish usullarining har xil ekanligidir. Ko‘plab kompaniyalar operatsion xarajatlarni, da’volar bo‘yicha to‘lovlarni, qayta sug‘urtalash xarajatlarini va boshqa majburiyatlarini hisobga olishda turli yondashuvlardan foydalanadilar. Bunday xilma-xillik kompaniyalarning moliyaviy hisobotlarini tahlil qilishda qiyinchiliklar tug‘diradi. Xalqaro standartlar esa bu borada yagona metodologiyani joriy etish va global sug‘urta bozorining shaffofligini ta’minlashga qaratilgan.

Shu bilan birga, xarajatlarni tan olish va baholash masalasida sug‘urta kompaniyalari bir qator muammolarga duch kelishmoqda. Jumladan, hisobga olish tizimlarining zamonaviy talablariga mos kelmasligi, standartlarning murakkabligi va ularga to‘liq moslashish uchun zarur bo‘lgan resurslarning yetishmovchiligi kabi omillar ushbu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, sug‘urta kompaniyalari xalqaro standartlarni joriy etishda texnologik infratuzilmani takomillashtirish, mutaxassislarni qayta tayyorlash va hisob tizimlarini avtomatlashtirishga alohida e’tibor qaratishlari lozim.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga moslashish jarayonida sug‘urta kompaniyalari uchun hisob-kitoblarning aniq va shaffof yuritilishi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Bu esa kompaniyaning moliyaviy barqarorligi va ishonchliligini ta’minlashga xizmat qiladi. Aynan shu sababli, sug‘urta kompaniyalari moliyaviy natijalarni xalqaro standartlarga muvofiq ravishda yoritish, xarajatlarni to‘g‘ri aks ettirish va boshqaruv samaradorligini oshirish uchun tegishli choralarni ko‘rishlari talab etiladi.

Ushbu maqolada sug‘urta korxonalarida xalqaro standartlar asosida xarajatlarni tan olish va baholash masalalari atroflicha tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining sug‘urta kompaniyalari faoliyatiga ta’siri, ularni joriy etish bilan bog‘liq qiyinchiliklar hamda ushbu jarayonda

samaradorlikni oshirish bo‘yicha tavsiyalar muhokama qilinadi. Shuningdek, maqolada xalqaro tajribalar asosida eng samarali hisob-kitob va baholash usullarini ko‘rib chiqish ham nazarda tutilgan.

Sug‘urta korxonalarida xarajatlar hisobi bo‘yicha turli olimlar va mutaxassislar tomonidan qator fikrlar ilgari surilgan. Ularning izlanishlari sug‘urta kompaniyalari faoliyatining moliyaviy shaffofligi va samaradorligini oshirishga qaratilgan. Quyida ushbu sohadagi muhim ilmiy qarashlar va fikrlar keltiriladi:

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga bag‘ishlangan tadqiqotlarda Ernst & Young, Deloitte, va PwC kabi yirik audit kompaniyalari IFRS 17 – “Sug‘urta shartnomalari” standartining ahamiyatini ta’kidlaydilar. Ularning fikricha, ushbu standart sug‘urta kompaniyalarining xarajatlarini aniq baholash, ularning real moliyaviy natijalarini aks ettirish va hisob tizimlarini yaxshilashga yordam beradi.

Rossiyalik olimlar O. I. Volkov va N. A. Vasilyeva tadqiqotlarida sug‘urta korxonalarida hisob siyosatini optimallashtirish zarurligini ta’kidlab, xalqaro standartlarga moslashish kompaniyalarning investitsion jozibadorligini oshirishini qayd etishgan.

Amerikalik iqtisodchi J. M. Keynes va uning izdoshlari sug‘urta sohasidagi xarajatlarning iqtisodiy barqarorlikka ta’sirini o‘rgangan. Ular xarajatlarning to‘g‘ri hisobga olinishi va moliyaviy rejalashtirilishi sug‘urta kompaniyalarining uzoq muddatli barqarorligi uchun muhim ekanligini ta’kidlaydilar.

Xitoylik olimlar Li Zhang va Yu Feng sug‘urta kompaniyalari xarajatlarini tahlil qilishda innovatsion texnologiyalarni, xususan, big data va sun’iy intellekt asosida moliyaviy prognozlash usullarini qo‘llash muhimligini ta’kidlaydilar.

Professor M. N. Khoroshilov (Rossiya) sug‘urta kompaniyalarining xarajatlarini kamaytirish va samaradorligini oshirish bo‘yicha quyidagi tavsiyalarni ilgari surgan:

- Sug‘urta kompaniyalari o‘z operatsion xarajatlarini kamaytirish uchun raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tizimlar dan foydalanishlari lozim.
- Sug‘urta mahsulotlarini diversifikatsiya qilish xarajatlarni kamaytirishga va daromadlarni oshirishga yordam beradi.

Evropa sug‘urta tadqiqotchilari, xususan, Jean Baptiste Say o‘z ishlarida sug‘urta kompaniyalarida xarajatlarni noto‘g‘ri hisobga olish kredit reytinglariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligini ta’kidlagan. Bu esa kompaniyalarning kapital jalb qilish imkoniyatlarini cheklaydi.

O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlar Sh. M. Abduqodirov va U. T. Toshmatov esa sug‘urta kompaniyalarida xarajatlarni aniq hisobga olish orqali soliqqa tortish tizimini optimallashtirish va moliyaviy oqimlarni yaxshilash mumkinligini qayd etishgan.

Sug‘urta korxonalarida xarajatlar hisobi tizimini takomillashtirish kompaniyalarning moliyaviy barqarorligini ta’minlash va hisob-kitoblarning shaffofligini oshirishga xizmat qiladi. Quyida ushbu sohada taklif etilayotgan asosiy chora-tadbirlar keltirilgan:

1. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) to‘liq moslashish

- IFRS 17 – Sug‘urta shartnomalari standarti asosida xarajatlarni tan olish va hisobot yuritish tizimini mukammallashtirish.
- Hisob siyosatini xalqaro standartlarga mos ravishda yangilash va buxgalteriya tizimini optimallashtirish.
- Soliq hisobi va moliyaviy hisobot o‘rtasidagi tafovutlarni bartaraf etish uchun yagona metodologiyani joriy etish.

2. Raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirishni joriy etish
   - Sug‘urta kompaniyalarida ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlarini joriy qilish orqali xarajatlarni avtomatik hisoblashni yo‘lga qo‘yish.
   - Sun’iy intellekt va big data texnologiyalaridan foydalanib, xarajatlarni prognoz qilish va moliyaviy tahlil jarayonlarini optimallashtirish.
   - Xarajatlarni nazorat qilish va optimallashtirish uchun blokcheyn texnologiyalaridan foydalanish.
3. Xarajatlar tarkibini aniq ajratish va shaffoflikni oshirish
   - Operatsion xarajatlar, sug‘urta da’volari bo‘yicha xarajatlar va qayta sug‘urtalash xarajatlarini aniq kategorizatsiya qilish.
   - Sug‘urta kompaniyalari tomonidan amalga oshiriladigan barcha xarajatlarni ochiq va shaffof tarzda e’lon qilish.
   - Audit va nazorat jarayonlarini kuchaytirish orqali hisob-kitoblarning aniqligini ta’minlash.
4. Xarajatlarni kamaytirish strategiyalarini ishlab chiqish
   - Samarali risklarni boshqarish tizimini yo‘lga qo‘yish va sug‘urta hodisalarini tahlil qilish orqali da’volar bo‘yicha xarajatlarni kamaytirish.
   - Sug‘urta agentlari va brokerlar uchun mukofot tizimini takomillashtirish orqali ortiqcha xarajatlarning oldini olish.
   - Sug‘urta mahsulotlarini diversifikatsiya qilish va mijozlar segmentatsiyasini amalga oshirish orqali ortiqcha xarajatlarni minimallashtirish.

Xulosa qilib aytganda, sug‘urta kompaniyalari moliyaviy hisobotlarining shaffofligi va ishonchliligini ta’minlashda xalqaro standartlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu standartlarning joriy etilishi kompaniyalarning samaradorligini oshirish, ularning moliyaviy natijalarini aniq aks ettirish va xalqaro investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Sug‘urta kompaniyalari xalqaro amaliyotlarga mos ravishda o‘z faoliyatlarini rivojlantirish orqali nafaqat ichki bozorda, balki xalqaro maydonda ham raqobatbardoshligini oshirishlari mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Qodirbekovna, Umarova Gulzodaxon. "O’zbekiston Sug’urta Bozorining Rivojlanish An’analari Va Istiqbollari." *Miasto Przyszłości* 55 (2024): 270-273.

2. Tashnazarova, D. S. "Xarajatlarning Mazmuni, Ta'rifi Va Tasnifiy Asoslarini Takomillashtirish." *International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies*. Vol. 12. 2024.

3. Abduxakim o‘g, O‘razboyev Sindorbek. "Parrandachilikda xarajatlar hisobi va tannarx aniqlashni takomillashtirish." *Международный журнал научных исследователей* 10.1 (2025): 55-59..

4. Xasanov, B. A., Z. U. G‘aniyev, and D. A. Muxammedova. "Boshqaruv hisobi." *T.: Iqtisod-Moliya* 280 (2018).

5. Abdusalomova, N. B. "Sug’urta tashkilotlarida buxgalteriya hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish." *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting* 4.05 (2024): 83-90.

6. Xudoyqulova, Dilora Dilmurodovna. "Moliyaviy holat to’g’risidagi hisobotni mhxs talablari asosida takomillashtirish masalalari." *научный фокус* 2.20 (2024): 357-364.

S.Mustafakulova	Xizmatlar sohasida tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirishda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashning muammo va yechimlari.	111
X.A.Raximov	Sug’urta korxonalarida xarajatlar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	115
G.T.Shirinova	Aloqa xizmatlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	119
Д.Джураева	Осуществление структурных преобразований в сфере услуг и использование современных технологий в социально-экономическом развитии Самаркандской области	122
Ж.И.Мамаризоев	Тенденции восстановления международного туризма	125
Ш.Н.Мирзаева **Ш.А.Мирзатуллаев**	Программы субсидий и налоговые льготы для малого и среднего бизнеса	128
Н.Т.Юсупова	Сущность и основные характеристики кластеров	131
M.E.Erdonov	Xizmat ko‘rsatish korxonalarini rivojlantirish orqali kambag‘allikni qisqartirish	135
M.E.Erdonov	Real sektor korxonalari samaradorligini oshirishda xodimlarni boshqarish	138
M.E.Erdonov	Xizmat ko’rsatish korxonalarda risklarni boshqarishning kontseptual yondashuvlari	140
N.M.Burxonova	Mexmonhona xo‘jaligida xizmatlar samaradorligini oshirish yo‘llari	143
III SHO‘BA. XIZMATLAR SOHASIDA TARKIBIY O‘ZGARISHLARNI AMALGA OSHIRISH VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN HUDUDLARNI IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA FOYDALANISH.		
D.S.Musinov	Xizmat ko‘rsatish korxonalarida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini tahlili	147
D.S.Musinov	Xizmat ko‘rsatish korxonalarida mehnat resurslardan samarali foydalanish omillari	151
X .Ergashev **A .Xabibullayev** **A.Muminov**	State support for the development of the service sector	155
Н.Тошназарова	Савдо хизматлари статистик рақамларда: барқарор ривожланиш ва тенденциялар	158
З.И.Абдуллаева **С.А.Махмудов**	Модели управления качеством, используемые в сфере общественного питания	163
З.И.Абдуллаева	Социальные технологии в сфере услуг	166
U.R.Ismatov	Xizmatlar sohasida tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish va zamonaviy texnologiyalardan hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda	169